

Hadis Tenkidinde Hanefî Kıstas: Fıkıh Usûlünün Rolü, Küllî ve Cüz'î Kavramları
Dr. İsam İdî
Özet

İslam tarihinin ilk üç asrı, kelim, fıkıh ve hadis ekolleri arasında yöntemle ilgili birçok tartışmaya tanıklık etmiştir. Belki de bunlar içerisinde en bariz olanı, özellikle hadis tenkidinde uyulacak kıstaslar etrafında dönen tartışmadır. Bu tartışmalar, mezkûr asırlarda yaşayan âlimlerin benimsemiş olduğu, kelâma veya fıkha dair konularla alakalı belirli görüşleri yansıtmaktadır. Bu görüşler genel olarak dört ana başlık bünyesinde özetlenebilir: Bunlar, amel, sayı, adâlet ve fıkıh başlıklarıdır. "Amel" kavramı, Mâlikî fıkıh bünyesindeki en bâriz hadis tenkidi kıstasıdır. Nitekim Medine ehlinin ameli meselesi, çok erken dönemlerde yaşanan, Mâlikî mezhebinin kurucusu İmam Mâlik ile onun Leys b. Sa'd gibi akranları arasındaki tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışma Mâlikî mezhebi içinde ve dışında devam etmiş ve mezhebin fıkıh ve hadisle ilgili yanının dayandığı ilmi yapının anlaşılmasını sağlayan metodolojik bir simge haline gelmiştir. Diğer iki nokta olan sayı ve adalet mevzuu ise, İslam tarihinin ilk dönemlerinde genel olarak hadisçiler, özel olarak da mu'tezilî bilginler arasında görülen en büyük tartışma konusu olmuştur. Nitekim ikinci ve üçüncü hicri asırda bu iki kıstastan birinin diğerine göre önceliği üzerine bir dizi tartışma yaşanmıştır. Bu tartışmalar İmam Şâfi'nin "er-Risâle" adlı kitabının ve başka hadisçilerle mu'tezilî bilginlerin kitaplarının pek çok sayfasını kaplamıştır. Sonuçta ehli hadis, rivayetleri kabul için baş kıstas olarak "adâlet" kavramını tesis edebilmiştir. Dördüncü nokta (fıkıh) ise, Hanefî mezhebinin kendisiyle tanındığı en belirgin yönüdür. Nitekim fakih olan adaletli râvî ile fakih olmayan rivayetini birbirinden ayırıp, ilkinin rivayetini kıyastan öncelikli bir delil sayarken, ikincinin rivayetine göre kıyası öncelikli saymak Hanefîlere nispet edilmektedir. Hanefî mezhebinin hadis tenkidi yaparken uydugu kıstasların ne olduğu ve İmam Ebû Hanîfe, öğrencileri ve mezhebine tabi olanların ne ölçüde hadis tenkidi yapabildikleri sorusu, mezhebin kuruluşundan günümüze kadar fıkıh ve hadis alanında uzmanlaşmış âlimleri meşgul etmektedir. Bu araştırma Hanefî mezhebindeki, rivayetin şer'î kuralları veya kıyas ya da kıyasın esaslarıyla çelişmesi meselesi ile mezhebin gelişmesi, dalları ve özellikle hadis tenkidi mevzuundaki analizleri, ayrıca küllî kaidenin oluşumu ve İslam hukukunun cüz'î meselelerinde istikra metodunun mahiyeti meseleleriyle ilişkili temel bir konuyu tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âhâd haber, kıyas, kat'î, zannî, küllî, cüz'î, kıyas ala'l-usûl, Hanefî mezhebi, İsa b. Eban, Kerhî.

Ḥanafî's Criteria of Ḥadîth Criticism: the Role of Islamic Legal Maxims
Dr. İssam Eido
Abstract

The Muslim perspectives, in terms of ḥadîth criticism, can be categorized into four major perspectives or standards followed by four major Islamic schools in the early period of Islam: Muslim praxis (Mâlikî school) number of narrators (Mu'tazilite), moral probity of narrator (the people of ḥadîth Ahl al-ḥadîth) and legal expertise (Ḥanafî school).

The Ḥanafî school was known for stipulating the fourth standard: the legal expertise of narrator. It is attributed to this school that it distinguishes between two types of narrators: a narrator who combines a legal expertise and moral probity and a narrator who just has a moral probity. According to this school, the narration of former one precedes the legal analogy whereas the narration of latter one occupies a second rank after analogy. This paper attempts to examine the Ḥanafî perspective, analyzes how Ḥanafî school addresses the contradictory of narration with analogy and legal maxims, traces the evolution of the school, and how the major legal principles and foundations had been built.

Keywords: singular report, analogy, certain, probabilistic, principle, branch, principle-based analogy, Ḥanafî school, Ibn Abân, al-Karkhî.

01 Temmuz 2021

المعيار الحنفى لنقد الحديث

دور أصول الشريعة ومفهوم الكلي والجزئي

د. عصام عيدو

جامعة فندربلت - أمريكا

04503

ملخص

شهدت القرون الإسلامية الثلاثة الأولى خلافات منهجية متعددة بين مدارس كلامية وفقهية وحديثية، ربما كان أبرزها الجدل حول المعايير التي يمكن اتباعها بخصوص نقد الأحاديث النبوية. عكست هذه الخلافات رؤى محددة ارتبطت بالمقاصد الكلامية أو الفقهية أو التوثيقية التي تبناها علماء تلك القرون. يمكن إجمال تلك الرؤى عموماً في أربعة: العمل (المذهب المالكي) والعدد (مذهب الاعتزال) والعدالة (أهل الحديث) والفقه (المذهب الحنفي).

فقه الراوي كان الجانب الأبرز الذي عُرف به المذهب الحنفي. حيث تُسبب إيهام التفريق بين رواية العدل الفقيه ورواية العدل غير الفقيه، وتقديم رواية الأول على القياس وتقديم القياس على رواية الثاني. ومنذ تأسيس المذهب الحنفي إلى يومنا هذا، يشغل المتخصصين في الفقه والحديث سؤال يتعلق بالمعيار الذي اتبعه المذهب الحنفي في نقد الحديث، وبمدى تمكن الإمام أبي حنيفة وتلاميذه وأتباع مذهبه من النقد الحديثي. هذا البحث يناقش قضية جوهرية في المذهب الحنفي تتعلق بمسألة تعارض الخبر مع القواعد الشرعية أو القياس أو أصول القياس، وتطور المذهب وفروعه وتحليلاته بخصوص نقد الحديث، وتكوين الكلي وحقيقة استقراء جزئيات الشريعة.

الكلمات المفتاحية: خبر الآحاد، القياس، القطعي، الظني، الكلي، الجزئي، القياس على الأصول، المذهب الحنفي، ابن أبان، الكرخي.